

DAMA s KAMELIJAMA

ALEKSANDAR
DIMA SIN

Preveo Živojin Živojinović

Beograd, 2017.

GOSPOĐICA MARIJA DIPLESI

Godine 1845, godine obilja i mira, kada su sve prednosti duha, talenta, lepote i sreće okružavale kratkotrajno takvu Francusku, živela je jedna mlada i lepa osoba vrlo ljupka lica, koja je samim svojim prisustvom izazivala divljenje pomešano s poštovanjem u svakome koji bi je prvi put video ne znajući joj ni imena ni zanimanja. Imala je zaista, i na najprirodniji način, naivan pogled, zavodničko držanje, smeo i istovremeno pristojan nastup žene iz najvišeg društva. Lice joj je bilo ozbiljno, osmeh neodoljiv, i dovoljno je bilo videti je kako hoda, pa da se kaže ono što je jednoga dana Elevju rekao o nekoj dvorskoj dami: Zaista, ovo je ili kokota ili vojvotkinja!

Nažalost, ova nije bila vojvotkinja, već je poticala sa dna, i trebalo je da bude zbilja lepa i zanosna da bi tako lako mogla da se popne na vrh stepenica već u osamnaestoj godini, koliko je u to doba mogla imati. Sećam se da sam je prvi put sreo jednoga dana u odvratnom foajeu jednog bulevarskog pozorišta, rđavo osvetljenom i punom bučne gomile koja obično ceni raskošno prikazane melodrame. Bilo je tu više bluza nego frakova, više

okruglih kapica nego šešira s perima, više iznošenih kaputa nego novih kostima. Govorilo se o svemu, o dramskoj umetnosti i prženom krompiru, o komadima gimnazijuma i lepinjama. Pa ipak, kad se ta žena pojavila u toj čudnoj sredini, reklo bi se da je pogledom svojih lepih očiju obasjala sve te komedijaške i divlje stvari. Dodirivala je stopalom taj prljavi pod kao da, u stvari, prelazi preko bulevara jednog kišnog dana. Nesvesno je zadizala haljinu da je ne bi uprljala, i ne pomišljajući da nam pokaže – a i čemu? – svoju lepu oblu nogu u dobroj cipeli i tankoj svilenoj čarapi. Čitava joj je toaleta bila u skladu sa vitkim i mladim stasom. Lepo, pomalo bledo ovalno lice odgovaralo je ljupkosti koju je širila oko sebe kao neki neizreciv miris.

Ušla je uzdignute glave, prošla kroz začuđenu gomilu, a List i ja bili smo iznenađeni kad je došla i sasvim slobodno sela na klupu na kojoj smo sedeli, jer ni List ni ja nikada nismo sa njom razgovarali. Bila je duhovita, imala je ukusa i zdrava razuma; prvo se obrati velikom umetniku i ispriča mu da ga je nedavno slušala i da ju je njegova muzika navela na sanjarenje. A on je, sličan onim zvučnim instrumentima koji odgovaraju na prvi dah majskog povetarca, slušao sa uzdržanom pažnjom taj lepi govor pun ideja, taj zvučni, rečiti i sanjalački glas. Po svom čudnom urođenom nagonu i po običaju ljudi iz najviših zvaničnih i najviših umetničkih krugova, on se pitao ko je ta tako slobodna i tako otmena žena, koja ga je prva oslovila i koja se, već posle prvih reči, ponašala prema njemu sa izvesnom gordošću, kao da je on njoj bio predstavljen u Londonu, u kraljičinom krugu ili krugu vojvotkinje od Saderlanda.

Međutim, u dvorani je triput svečano odjeknulo zvono scenariste, i sva ta gomila gledalaca i kritičara napustila je foaje. Nepoznata dama ostala je sama sa svojom pratiljom i nama

Dama s kamelijama

– čak se primakla vatri i stavila prozeble noge na cepanice koje su jedva tinjale, tako da smo mogli sasvim lepo da je vidimo od vezenih nabora donje suknje pa sve do kovrdžica njene crne kose. Njena ruka u rukavici bila je kao naslikana, maramica joj je bila divno ukrašena kraljevskom čipkom, a u ušima su joj bili biseri sa Istoka, na kojima bi joj i kraljica pozavidela. Nosila je sve te lepe stvari kao da se rodila u svili i kadifi, u pozlaćenoj odaji nekog otmenog predgrađa, s krunom na glavi i gomilom laskavaca pred nogama. Tako joj je i držanje odgovaralo govoru, misao osmehu, a odelo stasu, i čovek bi i u najvišem društvu uzalud tražio stvorenje koje bi bilo u lepšem i potpunijem skladu sa svojim nakitom, odelom i govorom.

Veoma iznenađen tom čudesnom pojavom na takvom mestu, tim galantnim međučinom u tako strašnoj melodrami, List se prepuštao svojoj mašti. On nije bio samo velik umetnik, nego i rečit čovek. Umeo je da razgovara sa ženama i da, kao i one, prelazi s predmeta na predmet birajući ono što je najsuprotnije. Obožavao je paradokse, doticao se ozbiljnog, komedijaškog, i ne bih vam ni znao reći sa kakvom je veštinom, kakvim taktom, kakvim neizmernim ukusom prelazio s tom ženom kojoj ni imena nije znao sve vulgarne skale i sve otmene ukrase svakodnevnog razgovora.

Razgovarali su tako za sve vreme trećeg čina pomenute melodrame, jer, što se mene tiče, jedva da su me jednom ili dvaput iz učtivosti oslovili; ali kako sam ja bio obuzet rđavim raspoloženjem, u kome je ljudskoj duši zabranjen svaki zanos, siguran sam da je dama smatrala da sam savršeno mrzovoljan, savršeno nemoguć, i mislim da je imala potpuno pravo.

Ta zima prođe, zatim i leto, i sledeće jeseni još jednom, ali ovo ga puta u punom sjaju jedne dobrotvorne predstave usred

Opere, videsmo odjednom kako se u jednoj od velikih loža do pozornice ne baš tiho otvoriše vrata i kako ogradi lože priđe s buketom u ruci ona ista lepotica koju sam bio video na bulevaru. To je bila ona! ali ovoga puta u svečanoj haljini žene koja se odeva po modi. Zračila je pobeđničkim sjajem. Bila je čarobno očešljana; njena crna kosa je bila ukrašena dijamantima i cvećem i podignuta s onom sračunatom ljupkošću koja joj je davala pokreta i života. Ruke i grudi bile su joj gole, na sebi je imala ogrlice, narukvice, smaragde. U ruci je držala cveće, ne bih mogao da kažem kakve boje, jer bi trebalo imati oči mladića i maštu deteta pa moći razabrati boju cveta nad koju se nadnosi jedno lepo lice. U mojim godinama čovek gleda samo obraz i sjaj pogleda, a slabo se brine o ukrasima, te, ako nalazi zadovoljstva u tome da donese sud, onda ga donosi o samoj ličnosti, a time je, zaista, dovoljno zaposlen.

Te večeri je Dipre baš počeo borbu sa svojim glasom, koji mu se više nije pokoravao i čiju je konačnu pobunu već predosećao. Ali to je samo on predosećao, a publika nije još ništa podozrevala. Jedino je među najpažljivijim slušaocima nekoliko ljubitelja pod veštinom naslućivalo umor, a iscrpenost umetnika pod ogromnim naporom da samog sebe zavara. Očigledno, lepa osoba o kojoj govorim bila je dobar sudija, jer, posle nekoliko trenutaka pažnje, moglo se primetiti da se ne nalazi u uobičajenom zanosu, pošto se naglo povukla u zadnji deo lože i, ne slušajući više, stala sa lornjonom u ruci posmatrati salu.

Sigurno je poznavala mnogo ljudi među najodabranijim gledaocima. Već po samom pokretu njena lornjona moglo se oceniti da bi ta lepa žena mogla da ispriča mnoge priče o mladim ljudima s najslavnijim imenima. Posmatrala je čas jednog, čas drugog, ne birajući, ne poklanjajući više pažnje jednome nego

drugome, ravnodušna prema svima, a svaki joj je osmehom, ili lakim pokretom ruke, ili živahnim brzim pogledom uzvraćao pažnju. Iz dubine mračnih loža i iz partera upućivani su joj pogledi vreli kao vulkan, ali te poglede ona nije zapažala. Najzad, kada bi slučajno upravila lornjon ka damama iz prvog otmenog pariskog društva, u njenom bi se držanju odjednom pojavilo nešto kao pomirenost sa sudbinom i poniženje koje je bilo bolno videti. A kada bi joj se pogled, naprotiv, zaustavio na nekoj od onih sa ne baš dobrim glasom, na jednoj od onih ljupkih glava koje prisvajaju najbolja mesta u pozorištu na premijerama, sa gorčinom je okretala glavu od njih.

Njen pratilac – jer ovoga puta je imala kavaljera – bio je lep mladić, poluparižanin, koji je još sačuvao nekoliko bogatih ostataka očinske kuće, koje je grickao deo po deo u ovom gradu punom iskušenja. On je bio u najlepšoj mladosti i ponosio se tom ženom koja je dostigla vrhunac lepote, te se nije ustručavao da se podiči njome, pokazujući da ona pripada njemu i obasipajući je beskrajnom pažnjom, toliko dragom mladoj ženi kada dolazi od voljenog ljubavnika, a toliko neprijatnom kada se upućuje duši koja je zauzeta na drugoj strani... Slušala ga je, ali ga nije čula, i gledala ga, ali ga nije videla... Šta je to rekao? – ne bi umela da kaže, ali je pokušavala do odgovori, i tih nekoliko reči, koje nisu imale nikakvog smisla, zamarale su je.

I tako i ne znajući, oni nisu bili sami u toj loži koja je stajala koliko hleb jedne porodice za šest meseci. Između njega i nje postavio se neumorni pratilac bolesnih duša, ranjenih srdaca i očajnika – dosada, taj strašni Mefistofel grešnih Margareta, propalih Klarisa, svih tih lepotica, kćeri slučaja, koje se predaju životu i zaboravu.

Toj grešnici, okruženoj obožavanjem i poštovanjem mladeži, bilo je dosadno, pa je čak i ta dosada mogla da joj posluži kao izvinjenje, jer joj je to bila kazna za prolazne uspehe. Dosada je bilo veliko zlo njenog života. Zato što je videla kako joj se naklonosti raskidaju, zato što je morala da se pokori nužnostima svojih efemernih veza i da prelazi sa jedne ljubavi na drugu, i ne znajući, nažalost, zašto tako brzo guši naklonost koja je tek počela da se rađa i tek naslućene nežnosti, postala je ravnodušna prema svemu, zaboravljajući jučerašnju ljubav i ne misleći na današnju ljubav više nego na sutrašnji strah.

Nesrećnica! Bila joj je potrebna samoća... a saletali su je. Bila joj je potrebna tišina... a slušala je iste reči koje su joj bez kraja i konca šaputali na uvo. Želela je mira! – vukli su je na svetkovine, u gužve. Želela je da bude voljena! – govorili su joj da je lepa. Stoga se bez otpora prepuštala tom vrtlogu koji ju je proždirao! Kakva mladost... i kako se može razumeti što je gospođica De Lanklo, dostigavši vrhunac uspeha, kao u bajci – kao prijateljica princa Kondea i gospođe De Mentenon, rekla, uzdahnuvši duboko od žalosti: „Da mi je ko predložio ovakav život, bila bih umrla od užasa i bola!“

Kad se opera završila, lepa žena napusti svoje mesto; predstava je bila u punom jeku. Očekivao se Bufe, gospođica Dežaze i lakrdijaši iz Pale roajala, ne računajući balet u kome je trebalo da igra laka i ljupka Karlota, koja je tek bila na početku zanosa i poezije... Ona nije htela da sačeka vodvilj. Želela je da ode odmah, da se vrati kući, dok ostalima ostaju još tri sata uživanja uz zvuke muzike pod tim bleštavim lusterima.

Video sam je kako izlazi iz lože, i sama se uvija u ogrtač postavljen hermelinom. Mladić koji ju je doveo izgledao je uvređen, i kako više nije imao da se diči tom ženom, nije se više

Dama s kamelijama

uznemiravao što joj je hladno. Sećam se čak da sam joj pomogao da podigne ogrtač na rame, koje je bilo veoma belo, a ona me pogleda ne poznavši me, s bolnim osmehom koji prenese na visokog mladića, koji je u tom trenutku davao napojnicu razvodnici i tražio da mu promeni zlatnik od pet franaka.

– Zadržite sve, gospođo – reče ona razvodnici i ljubazno je pozdravi.

Video sam je kako silazi stepenicama s desne strane, dok joj se bela haljina isticala ispod crvenog ogrtača, sa maramom na glavi, vezanom ispod brade; čipka joj je pomalo padala na oči, ali šta to mari! Dama je odigrala svoju ulogu, njen dan je bio završen, i ona više nije mislila na to da bude lepa... Mora biti da je te večeri ostavila mladića pred svojim vratima.

Ima jedna stvar koja je dostojna pomena i koja joj služi na pohvalu: ta mlada žena, koja je u dane svoje mladosti izdašno trošila zlato i srebro, jer je sjedinjavala ćudi i dobročinstva i malo cenila taj nesrećni novac koji ju je tako skupo stajao, nije bila junakinja nijedne od onih priča o propadanju, skandalu, kocki, dugovima i dvobojima, koje bi, na njenom mestu, tolike druge žene izazvale. Naprotiv, oko nje se nije govorilo ni o čemu drugom do o njenoj lepoti, o njenim uspesima, o njenom smislu za doterivanje, o modama koje je umela da pronade i da nametne. Sa njom u vezi nikada se nisu pričale priče o iščezlom bogatstvu, o zatvoru zbog dugova i o neverstvima koja obično prate tajne ljubavi. U društvu te žene, koju je smrt tako brzo ugrabila, svakako je vladalo neko učtivo ponašanje, neka neodoljiva pristojnost. Živela je izdvojeno, čak i u izdvojenom svetu u kome se kretala; živela je u spokojnijoj i vedrijoj sredini, mada je, na žalost, ako se sve uzme u obzir, živela u sredini u kojoj propada svaka vrlina.

Video sam je treći put prilikom otvaranja Severne železničke pruge, na svečanosti koju je Brisel priredio Francuskoj, pošto joj je postao bliži sused i seo sa njom za zajedničku trpezu. Na toj stanici, ogromnom stecištu železničkih pruga celog severa, Belgija je pokazala sav svoj sjaj: patuljasto drveće iz svojih staklenih bašta, cveće iz svojih vrtova, dijamante iz svojih kruna. Neverovatno mnoštvo uniformi, lenti, dijamantata i prozračnih haljina tiskalo se na tom svečanom skupu kakav se više neće videti. Francuski perovi i nemački plemići, Belgija iz doba Španaca, Flandrija i Holandija, ukrašene svojim starinskim nakitom iz doba Luja XIV i njegova dvora, sva teška i zamašna industrijska bogatstva i mnogo elegantnih Parižanki, koje su ličile na leptire u košnici – svi su se oni sjatili na tu svečanost industrije i saobraćaja, i ukroćenog železa i poslušne vatre, kojom je pobeđeno vreme. Čudna mešavina u kojoj su bile zastupljene sve snage i lepote sveta, od hrasta do cveta, od kamenog uglja do ametista. Usred tog komešanja ljudi raznih narodnosti, kraljeva, prinčeva, umetnika, kovača i čuvenih evropskih kaćiperki, videmo, ili bolje reći ja videh, kako se pojavi ta zanosna žena, još bleđa i belja nego obično, jer ju je već bila načela nevidljiva boljka koja će je odvesti u grob.

Pojavila se na toj svečanosti, uprkos svom imenu, zahvaljujući svojoj blistavoj lepoti. Privlačila je sve poglede. Sa svih strana joj je ukazivana pažnja! Laskavi žagor pratio ju je dok je prolazila, pa su se klanjali čak i oni koji je poznaju, a ona je, i dalje spokojna i zaklonjena iza svog uobičajenog prezira, primala sve počasti kao da joj s pravom pripadaju. Nije joj bilo čudno – daleko od toga! – što gazi po ćilimima po kojima su hodale i same kraljice! Više prinčeva se zaustavilo da je vidi, i njihovi su pogledi govorili ono što žene tako dobro razumeju: Vi ste

zaista lepi, i žao mi je što moram da se udaljim. Te večeri je išla podruku sa jednim drugim strancem, jednim došljakom koji je bio plav kao Nemac, ravnodušan kao Englez, veoma uštogljen, vrlo ukočenog držanja, i koji je verovao da u tom trenutku – to mu se videlo po držanju – čini nečuvenu smelost, zbog koje ljudi sebi prebacuju celog života.

Držanje toga čoveka svakako je bilo neprijatno osetljivoj ženi koja je išla s njim podruku. Ona je to osećala onim šestim čulom, pa je udvostručavala svoju gordost, jer joj je njen čudesni nagon govorio da, ukoliko se ovaj mladić više zgranjava nad svojim postupkom, ona treba utoliko više da bude bezobzirna i da prezrivo zgazi grižu savesti tog preplašenog mladića. Malo je ljudi razumelo šta je morala u tom trenutku da pretrpi, ona, žena bez imena, oslonjena na ruku čoveka bez imena, čoveka koji je izgledao kao da daje znak za neodobravanje i čije je preteće držanje dovoljno odavalo nespokojnu dušu, neodlučno srce, čoveka kome je nelagodno. Ali taj Anglo-Nemac je bio svirepo kažnjen za svoje potajne strepnje kada je na savijutku jedne zelene staze pune svetlosti naša Parižanka srela jednog svog prijatelja, koji nije uobražavao da ima nekakva prava na nju i koji bi je, s vremena na vreme, zamolio za jedan prst njene ruke i jedan osmeh njenih usana, umetnika iz našeg sveta, slikara koji je bolje od ikoga znao, mada ju je tako malo viđao, do koje mere je ona bila savršen uzor elegancije i svih čari mladosti.

– Ah, to ste vi – reče mu ona. – Dajte mi ruku i hajdete da igramo!

I, ostavivši ruku svoga zvaničnog kavaljera, poče da igra valcer u dva takta, koji predstavlja suštu zavodljivost kada je odraz Štrausovog nadahnuća i kada dolazi pun zaljubljenosti sa obala nemačke Rajne, svoje prave postojbine. Igrala je prekrasno, ni

suviše živa ni suviše setna, pokoravajući se unutrašnjem ritmu isto toliko koliko i spoljnom taktu, jedva dodirujući lakom nogom elastično tlo, odmereno podskakujući i gledajući u oči svoga igrača.

Napraviše krug oko njih, i svako je želeo da ga dotakne njena lepa kosa, koja se lepršala po taktu brzog valcera, i da ga dodirne njena laka haljina natopljena lakim mirisima. Krug se malo-pomalo sužavao, a ostali igrači su se zaustavljali da ih vide, pa se tako dogodilo da ju je onaj stasiti mladić, onaj koji ju je doveo na bal, izgubio u gomili, te je uzalud želeo da ponovo nađe tu ljupku ruku koju je prihvatio sa onolikim negodovanjem... Nije više mogao da nađe ni ruku, ni nju, ni umetnika...

Preksutradan po toj svečanosti ona dođe iz Brisela u Spa, jednoga lepog dana, u divan čas kada se sunce probija preko planina pokrivenih zelenilom. Tada se tu stiču svi mogući srećni bolesnici, koji dolaze da se odmore od veselja prošle zime, da bi se što bolje pripremili za veselja sledeće zime. U Spa se ne zna za drugu groznicu do za groznicu balova, niti za druge čežnje osim za čežnje za onima koji su odsutni, niti za druge lekove do za razgovor i igru i muziku, i uzbuđenja u kockanju, uveče, kada se Redut svečano osvetli svima svetiljkama i kada eho vraća iz planine u hiljadu odjeka opojne zvuke orkestra. U Spa je Parižanka bila primljena sa usrdnošću koja je dosta retka u tom pomalo plašljivom selu, koje rado prepušta Badenu, svom suparniku, lepe žene bez imena, bez muža i bez društvenog položaja. U Spa su isto tako svi bili iznenađeni kada se saznalo da je jedna tako mlada žena ozbiljno bolesna, a lekari, ožalošćeni, priznadoše da su zbilja retko nailazili na toliku pomirenost udruženu sa tolikom hrabrošću.

Ispitali su njeno zdravlje s velikom pažnjom i velikom revnošću, i posle ozbiljnog savetovanja, preporučili joj mir, odmor,

san, tišinu – te lepe snove njena života. Ona se osmehnu na te savete klimajući glavom kao da ne veruje, jer je znala da joj je sve moguće, osim da raspolaže tim odabranim časovima koji pripadaju nekim ženama, i pripadaju jedino njima. Ona ipak obeća da će se pokoravati tome nekoliko dana i da će se prisiliti da živi takvim usamljenim životom. Ali uzalud trud! Posle nekog vremena videše je kako, opijena i zaneta usiljenom radošću, prelazi na konju preko najtežih prelaza, iznenađujući svojom veselošću prolaznike u aleji Sept Era, koji su je maločas bili zatekli kako zamišljena tiho čita pod drvećem.

Ona uskoro postade junakinja tog lepog mesta. Predvodila je u svim veseljima, unosila živost u balove, nametala orkestru svoje omiljene melodije, i, noću, kada bi joj malo sna tako dobro činilo, zaprepašćavala je i najneustrašivije kockare hrpom zlata koje se nagomilavalo pred njom, a koje je ona gubila odjednom, ravnodušna prema dobitku, ravnodušna prema gubitku. U kocki je tražila kao neku dopunu svom zanimanju, kao nekakvo sredstvo da ubije časove koji su nju ubijali. Kakva god da je bila, međutim, ipak je u svirepom kockanju svojim životom imala tu sreću da sačuva prijatelje, što je retka stvar. Jer upravo je oznaka tih kobnih veza da posle obožavanja ostavljaju za sobom samo prah i pepeo, taštinu i ništavilo. – Koliko je puta ljubavnik prošao kraj svoje ljubavnice ne prepoznajući je, i koliko je puta takva nesrećnica uzalud dozivala u pomoć! Koliko se puta takva ruka, kojoj je bilo namenjeno samo cveće, uzalud pružala za milostinju i parče tvrda hleba!

Sa našom junakinjom nije bilo tako; ona je podlegla ne žaleći se, i, kada je podlegla, našla je pomoć, podršku i zaštitu među strasnim obožavaocima iz svojih lepih dana. Ti ljudi, koji su bili suparnici, a možda i neprijatelji, složili su se i bdeli kraj uzglavlja

bolesnice, da bi razuzdane noći iskupili ozbiljnim noćima kada se smrt približava, a koprena razdire, i kada žrtva koja tu leži i njen saučesnik shvataju najzad istinitost ozbiljne izreke: *Vae ridentibus!* Teško onima koji se smeju! – to jest, teško bezbožnim radostima, teško nestalnim ljubavima, teško nepostojanim strastima, teško mladosti kada zaluta na rđave staze, jer će se, na izvesnim okukama staze, nužno morati vratiti natrag i pasti u ponore u koje se pada kada se ima dvadeset godina.

Tako je umrla, nežno uljuljkivana i tešena hiljadama dirljivih reči i hiljadama bratskih pažnji. Nije više imala ljubavnika... nikada nije imala toliko prijatelja, a ipak nije zažalila za životom. Znala je šta je čeka ako joj se povrati zdravlje: da će ponovo morati prineti svojim bezbojnim usnama taj pehar uživanja, koji je pre vremena ispila do dna. Umrla je, dakle, u tišini, skrivena u smrti još i više no što se pokazivala za života, i, posle tolike raskoši i tolikih skandala, imala je toliko ukusa da zaželi da je sahrane u svitanje, na nekom skrivenom i usamljenom mestu, bez pompe i buke, baš kao kakvu čestitu majku koja odlazi da se pridruži svom mužu, ocu, svojoj majci i svojoj deci, i svima onima koje je volela, a koji su tamo na groblju.

Dogodilo se, međutim, i protiv njene volje, da je njena smrt bila neka vrsta događaja; o njoj se govorilo tri dana, a to je mnogo u ovom gradu iskusnih strasti i veselja koja se stalno obnavljaju, a nikada ne zasićuju. Posle tri dana otvoriše vrata njene kuće. – Kroz visoke prozore koji su gledali na bulevar, naspram Crkve Svete Magdalene, njene zaštitnice, ponovo prodre vazduh i sunce u odaje u kojima se ugasio njen život. Rekao bi čovek da će se mlada žena ponovo pojaviti u tom stanu. Nije-dan dah smrti nije ostao među svilenim zavesama, u dugim draperijama koje su propuštale prijatnu svetlost, na goblenskim

ćilimima po kojima kao da je nicalo cveće, jedva dodirnuo tom detinjom nogom.

Svaka stvar u tom raskošnom stanu bila je još na istom mestu; postelja na kojoj je umrla bila je jedva nešto ugnuta. Kraj uzglavlja postelje, na stoličici je još ostao otisak kolena čoveka koji joj je sklopio oči. Starinski časovnik, koji je otkucavao sate gospođi De Pompadur i gospođi Di Bari, još je otkucavao kao nekada; srebrni svećnjaci bili su načičkani svećama spremljenim za poslednji večernji razgovor; na stočiću za cveće i ruže i vres su se otimali od smrti. Umirali su bez vode, kao što je njihova gospodarica umrla bez sreće i nade.

Avaj! na zidovima su visile slike Dijaza, koga je ona među prvima prihvatila kao pravog slikara proleća, i njen portret koji je Vidal nacrtao olovkom u tri boje. Vidal je od te lepe glave načinio divnu i čednu glavu, savršeno otmenu, a posle smrti te boginje slikao je samo čestite žene, načinivši tako u pogledu ove izuzetak koji je toliko poslužio začetku slave slikara i modela.

Sve je još govorilo o njoj! Ptice su pevale u zlatnom kavezu; u vitrinama koje je izradio Bul videla su se kroz stakla – divan izbor dostojan nekog izvrsnog i bogatog ljubitelja starina – najređa remek-dela izrađena u Sevru, saksonske sličice, Petiteove fajanse, figure iz Klinštata, Bušeove Pampine. Ona je volela tu sitnu, koketnu umetnost, ljupku, elegantnu, u kojoj i sam porok ima duha i u kojoj se i nevinost pokazuje naga; volela je pastire i pastirke od porcelana, firentinsku bronzu, terakotu, fajansu, sva traženja ukusa i raskoši preživelih doba. U njima je videla znamenja svoje lepote i svoga života. Avaj! i ona je takođe bila izlišan ukras, plod čudi, frivolna igračka koja se razbija pri prvom udaru, blistav proizvod jednog društva koje izumire, ptica selica, trenutna zora.

Ona je toliko razvila u sebi veštinu održavanja dobrog raspoloženja i obožavanje same sebe, da se ništa ne bi moglo uporediti sa njenom odećom, njenim rubljem i najmanjim njenim sitnicama, jer joj je ukrašavanje ipak bilo najmilije i najdraže zanimanje u mladosti.

Čuo sam najotmenije dame i najiskusnije pariske kokete kako se čude lepoti i prefinjenosti i najmanjih sitnica njenog toaletnog pribora. Njen češalj je dostigao basnoslovnu cenu; četka za kosu plaćena je zlatom iste težine. Prodali su čak i njene upotrebljene rukavice, toliko joj je ruka bila lepa. Prodali su i cipele koje je nosila, a čestite žene otimale su se među sobom da obuju tu Pepeljuginu cipelu. Sve se prodalo, čak i njen najstariji šal, koji je već bio star tri godine, pa i njen papagaj sa blistavim perjem, koji je ponavljao malu tužnu ariju kojoj ga je naučila njegova gospodarica; prodali su i njene portrete, prodali njena ljubavna pisma, prodali njenu kosu, prodali sve – i njena porodica, koja je odvrćala pogled kada bi se ta žena u punom galopu provezla svojim kolima ukrašenim grbovima, u koja su bili upregnuti engleski konji, pobjednički se nasitila novca koji je donela njena zaostavština. Od svega što je njoj pripadalo ništa nisu sačuvali za sebe. Čedni ljudi!

Takva je bila ta žena, izuzetna čak i za pariske nastranosti, te možete misliti koliko sam bio iznenađen kada se pojavila ova tako zanimljiva knjiga, i, naročito, knjiga o tako skorašnjoj i tako novoj istini, sa naslovom: „Dama s kamelijama“. Najpre se o njoj govorilo onako kako se obično govori o stranama prožetim iskrenim mladalačkim uzbuđenjem, i svakome je bilo milo da kaže da sin Aleksandra Dime, tek izišao iz koledža, već ide sigurnim korakom blistavim tragom svoga oca. On ima istu živahnost i uzbuđenost; ima isti brz, živ stil, sa istim onim tako

Dama s kamelijama

prirodnim, tako lakim i tako raznovrsnim dijalozima koji romanima ovog velikog maštara daju draž, ukus i prizvuk komedije.

Tako je knjiga postigla velik uspeh, ali čitaoci, vraćajući se svojim prolaznim utiscima, zapaziše uskoro da „Dama s kamelijama“ nije izmišljen roman, da je ta žena morala živeti i da je živela nedavno; da ta drama nije proizvoljno izmišljena drama, već da je to, naprotiv, intimna tragedija, čije su predstave bile sasvim istinite i krvave. Tada sa uzbuđenjem poželeshe da saznaju junakinjino ime, njen položaj u društvu, sudbinu i šarenilo njenih ljubavnih veza i priče o njima. Publika, koja sve hoće da zna i koja najzad sve i sazna, otkri jednu za drugom sve pojedinosti, te pošto je pročitala knjigu, zažele da je pročita ponovo. I tako se, prirodno, dogodilo da je istina, kada je utvrđena, uvećala zanimljivost priče.

Eto kako je, po izuzetnoj sreći, došlo do toga da se ova knjiga, štampana bez ustezanja kao roman male vrednosti, da živi tek koji dan, danas ponovo štampa sa svim počastima opšteprihvaćene knjige! Čitajte je, i prepoznacete i u njenim najmanjim pojedinostima dirljivu istoriju o kojoj je ovaj mladi čovek, tako srećno obdaren, napisao elegiju i dramu sa toliko suza, uspeha i sreće.

ŽIL ŽANEN